

netikai tudásra van szüksége, értenie kell a koreografiához, általános folklóré ismeretekkel kell birnia: „szociológusnak kell lennie, hogy a falu kollektív életét meg-megzavaró változásoknak a népzeneire gyakorolt hatását ellenőrizni tudja.” és ha végső következtetéseket akar levonni történeti, elsősorban településtörténeti ismeretekre van szüksége.

A népzene kérdése Bartók realista megvilágításában kilép a zárt keretektől, ahová az esztétikai osztályozás elszigetelte és méltó érdeklődésre tart számot részleteiben is mindazok részéről, akik a népvalóság iránt érdeklődnek, vagy annak társadalmi jelentését keresik. (m. j.)

B Í R Á L A T O K

A KRITIKA SZABADSAGA

A magyar kir. törvényszék bűnösnek mondott ki egy irodalmi kritikust sajtó utján elkövetett becsületsértés vétségében, mert túllépte a jogos kritika határát azzal, hogy *lealacsonyító* megállapítást tett bírálatában egy regényiróról. „A regény kárhuzatos visszaélés az együgyű és erényes olvasó hiszékenységgel” — írta a műtész és érdemes figyelemre méltó példaként ideírni ezt az inkriminált kitétel, hogy szemünk előtt álljon: ez az a mondat, amit napjainkban többé büntetlenül le nem írhatunk.

Kérdés ugyan, hogy leírnánk-e ezt a mondatot mondjuk abban az esetben, ha büntetlenségünk eleve is biztosított lenne? Az a hiedelmünk, hogy nem. Egy író, még ha százszor olyan rossz író is, nem élhet vissza az olvasó hiszékenységgel, egyszerűen azért, mert az olvasó nem olyan együgyű és nem annyira erényes, hogy hiszékenysége végtelen lenne. Tulajdonképpen az alapvető sérelem itt nem annyira az íróra érte, mint inkább az olvasót, mert hiszen az együgyűnek való bélyegzés fölér egy erkölcsi pofonnal. E sok vihart kavart ügy kapcsán sokán védtek az író, sokan a kritikust, csak az olvasót nem védte meg senki, pedig az olvasó legalábbis számít annyit az irodalomban, mint az író, vagy a kritikus. Lehet alkotni remekműveket, de ezeknek halhatatlansága mégis csak akkor derül ki, ha akad bizonyos számú olvasó, aki bizonyos idő múlva egy véleményre jut az íróval. Amíg ilyen olvasók nincsenek, az író legfeljebb félreértett zseni, az olvasó pedig óvatos duhaj, aki nem harap bele hirtelen a szellemi horogba. Ez pedig igazán nem vall együgyűségre. Együgyűnek lenni, annyi, mint például gyanutlanul megemészteni egy szellemi terméket. Vajjon csakugyan gyanutlan az olvasó? Legyünk végre tisztában azzal, hogy az olvasótömegek igényessége nem az együgyűségnek és hiszékenységnek a kérdése, hanem a kulturális nevelésnek, amely mennél korlátozottabb, annál inkább ragaszkodik az általa ismert egyetlen világgépek szellemi visszfényéhez. Az olvasó tehát éppen ezért a szokatlan szellemi jelenségekkel elutasítóan áll szemben. „Visszaélni” az olvasó együgyűségével hát nagyon nehéz. De nehéz akkor is, ha egy szerző egy rossz írásmű kapcsán akar visszaélni. Ha az átlagolvasót fogjuk fel együgyűnek, a visszaélés annál nehezebb. Okosan állapítja meg a bíróság által kirendelt irodalmi szakértő, hogy „az átlagolvasó aligha fogja végigolvasni a regényt, mert a velejáró áldozat egyáltalán nem áll arányban a csekély élvezettel.” Amit az olvasó érdekében leírt a kritikus, bizony mi tagadás, inkább támadás, mint védelem. Ez annál meglepőbb, mert a kritikus az olvasó nevében beszél,

annak ki nem mondott, megfogalmazatlan és nem tudatosított véleményét mondja el. A kritikus véleményének tehát az olvasóval való érdekesazonosságából és azonosításából kell erednie. Ha vét e szükségszerűség ellen, az olvasó ellen vét. Bizony, a pesti kritikus az olvasó ellen vétett, de emiatt: senki sem mondott fölötte ítéletet

Elítélték azonban az íróval szemben elkövetett becsületsértésért. Még ha megengedhetnénk magunknak a bírói ítélet bírálatát, akkor sem mondhatnánk egyebet, minthogy a bíróság csak marasztaló ítéletet hozhatott. Lehet, hogy ez az első eset, amikor egy kritikust elítélték egy műbírálat miatt, ám ez nem jelenti azt, hogy a kritika szabadságát ezzel az ítélettel érte halálos döfés, ahogy azt sokan feltüntetni szeretnék. A törvény már megvolt az ítélet előtt is, amelynek alapján a cikkírót vétkesnek mondták ki. A becsületvédelmi törvény sok újságíró korlátozott már szabadságában és hogy a kritikusok e szabadságvesztés fájdalmában eddig nem osztoztak, azt egyedül annak a kivételes szerencsének tulajdoníthatják, hogy csak most először akadt olyan magyar író, aki becsületsértési és hitelrontási pert indított egy bírálat miatt. A kritikai jog valahogy úgy áll eddig a paragrafusok sorai közé, mint a sztrájk szabadság, amelyet törvény tilt ugyan, de mégiscsak fennáll a használati jog alapján. Lehetett bírálni, de kockázattal. Valószínű, hogy a becsületvédelmi törvényt sem a kritika szabadságának elismerése miatt nem alkalmazták eddig érzékeny szerzők érdekében, hanem csak egyszerűen nem indult meg a jogszolgáltatás apparátusa a kilengő kritikusok ellen, mert nem vállalkozott senki az apparátus elindítására. Ahogy a kritikus együvé tartozik az olvasóval, úgy tartozik össze az író a kritikussal. Olyanformán élnek ők ketten, mint a szíami ikrek, nem véthet egyik sem a másik ellen anélkül, hogy önmaga ellen is ne vétene. Az író maga is él gyakran a társadalmi kritika jogával, gunyolódik az élet visszasságai fölött, szatírárt ír a neki nem tetsző dolgokról és szarkazmusa sokszor vérgisérti azokat, akik tükörképüket vélik felfedezni egy-egy mű jellemrajzában. Az az író, aki maga is hive a könyörtelen szókimondásnak, vagy akár csak a féligazságoknak is, hogy emelhetne hát kifogást egy olyan vélemény ellen, amelyet más alkotott az ő nézeteiről. Az író részéről való szembehelyezkedés a kritikai joggal szankcionálása volna az irodalmi szabadság korlátozására törő mindama kísérleteknek, amelyek ellen az író társadalmi kötelességből és önérdékből harcol. Az irodalom őrizte is azt a családi tradíciót, hogy a kritikustól el kell nézni mindent, jót és rosszat egyaránt, ha másért nem, hát az irodalom jól felfogott érdekében. Mert addig jó az íróknak, amíg csak önmaguk tartanak ítélőszéket önmaguk felett. De jaj az irodalomnak, ha már a törvényszék ítélt fölötte.

Egy magyar regény szerzője most példát statuált: védelmet kért a kritika ellen a bíróságtól. A bíróság megállapította, hogy a kritikus becsületet érintő jellemzést adott bírálatában az íróról, ennek joga pedig nem illeti meg. Nem lehet vitás, hogy jogi szempontból nézve műbírálat nem vonatkozhat személyi cselekvés megítélésére. A bíróság tehát amint felfedezi a becsületsértés kritériumát hivatása magaslatán alkalmazza a törvény erejét. A dolognak ez a része vitán felül áll. A becsületsértési per magánvád alapján indul. A konkrét esetben mindenképpen az író volt az, aki a pert útjára bocsátotta, ebből az ügyből tehát nem lehet olyan véleményt leszűrni, hogy a kritika szabadságának befellegzett. (Ez esetben természetesen az eddig fennállott viszonylagos kritikai szabadságot értjük). Lehetséges, hogy a készülő sajtóreform ezen a téren is megszorításokat hoz, ma még azonban a kritika ügye nem áll rosszabbul és nem lehet azt állítani, hogy a törvényszék már

példát statuált. A becsületvédelmi törvény nem az irodalmi kritika ellen készült és ha a törvényt alkalmazni lehetett egy kritikus ellen, az egyrészt az író és másrészt a kritikus hibájából ered. Válasszuk most külön az újságírók sérelmeit a kritikusokétól, azokat a sajtóbénító következményeket, amelyek éppen a becsületvédelmi törvény igénybevétele kapcsán keletkeznek és akkor rá kell jönnünk arra, hogy a lefolytatott pernek tulajdonképpen csak elvi jelentősége van és pedig az, hogy e pillanatban még az eddigi kritikai szabadság érintetlenül áll, mert a kimondott ítélet becsületvédelmi tendenciát szolgál és nem műfaj-védelmi a kritika szabad gyakorlása ellen. A komoly műbírálat természete kizárja, hogy az összeütközésbe kerülhessen a becsületvédelmi törvénnyel. Az inkriminált kritika elsősorban a kritika szabályai ellen vétett és csak másodsorban a becsületvédelmi törvény ellen.

Az elitét kritikus ügyét semmiféle társadalmi szemlélet nem emelheti ki a szorosan vett jogi mérlegelés alól. A konkrét kérdést nem lehet olyan szemszögből nézni, amely a kritikus itt bírált tevékenységét a jogi diszciplinák fölé állíthatná. Csak a zavartalansághoz szokott polgári irodalmárok rémülhettek meg az ítéletre, nem látva mást a maguk ijedőségében, mint hogy egy kritikust elítéltek és ez elég volt ahhoz, hogy máris föladják és elveszítettnek tartják a kritikai szabadság sáncait. Tulajdonképpen tiszteletreméltó dolog a kritikai szabadságnak az a féltése, amely az ügy kapcsán megnyilatkozott az írók részéről és e nagyfokú ingerlékenységből ha másra nem, hát arra a sok elfojtott indulatra kell gyanakodni, amit a sajtószabadság egyéb korlátozottsága idéz elő, mégis meg kell állapítanunk bizonyos helytelen irányban történő energiapazarlást. A kritika szabadsága módfelett gyenge lábbon állna, ha elég volna megdöntéséhez egy túlértékelt író és egy túlbuzgó kritikus, aki nem ura a tollának. A kritika szabadságához nem csupán hatósági engedély kell, hanem kell hozzá irodalmi lelkiismeret is, amely egyedül nyújt módot ahhoz, hogy az ember a kritika jogával élni tudjon. A mai adott viszonyok között is a kritikai jog principiumai fölött (ne feledjük el, hogy a kritikai jogot itt is csupán műbírálati értelemben használjuk) még az irodalmárok öröködnék, legalább is azon a ponton, ami a kritikus és író viszonyát illeti, s csak rajtuk mulik, ha hasonló eset, — mint ez az első — megismétlődhet. Az irodalom iratlan szabályait az íróknak és kritikusoknak kell betartani. Aki pedig ellene vét, annak ügye nem lehet irodalmi ügy. Irodalmon kívül kell elintézni az ilyen ügyet annak rendje és módja szerint. A harci kürt riogtatásával csinyján kell bánni, mert a sok vaklárma lassacskán elaltatja az éberséget és ha valóban veszedelem fenyegeti a kritika szabadságát, nem akad senki, aki azt el is higgye. Mint ahogy eddig sem akadt. A kritika nem csupán az írók és kritikusok magánügye és nem jelenti egyedül azt a tevékenységet, amelyet a kritikus, mint műbíró folytat. Az igazi író maga is bírál, amikor véleményt mond a társadalom fölött. Csodálatos dolog, hogy a kritikai jog nevében még csak fel sem szisszen senki, amidőn akkor éri sérelem az irodalom szabadságát, ha az tullepi a szűk családi kör határait és nem író-kritikusi viszályt ölel fel csupán. Ha egy regényt elkoboznak társadalombírálata miatt, vagy elítélnék egy kritikust, mert nemcsak az íróval áll szemben, de a fennálló társadalommal is, akad-e csak egy a most méltatlankodó polgári írók közül, aki sajnálkozó szót is leír amaz író mellett, aki meggyőződéssel védte nézeteit. Pedig a kritika szabadságát arról az oldalról fenyegeti veszély, ahol világnézetek ütköznek össze, s ahol kritikai szabadság nélkül csak a szellemi sötétség győzedelmeskedhet. Az írók és kritikusok, amikor „személyes kérdésben” egymásnak megadják a sza-

bad fölszólalás jogát, tulajdonképpen a kritikai jognak csak egy mellék-hajtását szankcionálják, amely önmagában nem élhet, hanem csak szervesen beilleszkedve az általános szabadságjogokba. A kritikai szabadság kérdésénél ez a fő szempont és ez az, amiről megfeledezni nem lehet. Mert a dolgok nem állnak izoláltan és a szabad kritika többet jelent, mint szabad irodalmat, az élet szabadabb formáját jelenti.

Ujvári László

HITLER KRISZTUS ELLEN. Mussolini abessziniai győzelme után, a római kuria és a pesti Wolff Károly újra meghirdették az esedékes kereszteshadjáratot a keleti istentelenség ellen. A *Schönere Zukunft* legújabb számában (május 17) ugyanakkor ezt olvassuk: „A fasizmus értékelni tudja a kereszténység jelentőségét és hivatását. A fasizmus nem vak a katolicizmus rendező és építő erőivel szemben.” E napokban a német fasizmus szisztematikus pogányságáról egy fontos katolikus könyv jelent meg: *Hitler gegen Christus. Eine katholische Klarstellung und Abwehr.* Von Miles Ecclesiae (Société d'Éditions Européennes, Paris.) Ez a publikáció elsősorban a római kuriát, a Wolff Károlyokat és a *Schönere Zukunft*t érdekelné, de százát egy ellen: ezeken a helyeken nem lesz fogantatja. Át fogják lapozni és el fogják hallgatni. A hivatalos katolicizmus nem láthat ellenfelet a fasizmusban. Az Egyház ellenségei máshol bűnöznek és csak erről lehet, kell és szabad beszélni. Felháborodásnak, tiltakozásnak csak itt van helye és értelme.

A Harmadik Birodalom álarcnélküli valóságát már elég könyv közvetítette. A különböző barna és fehér-könyvek, a Hitlerimperializmust leleplező angol publikációk, a Gestapo külföldi propagandáját feltáró és a zsidóüldözést összegező kiadványok: ma már a világ minden nyelvén közkezen forognak és eredményesen hántják le a nemzetiszocializmus valóságáról azt az illúziót, amit tudatos felelőtlenséggel és vak hittel hatalmasai és hívői rákentek, Ebben a leleplező és felrázó munkában egy fontos szektor nem volt eléggé megvilágítva. A német fasizmus és katolicizmus viszonya, az üldözött és üldöző szerepe csak most dokumentálódott. Taktikai okokból csak üdvözölni lehet, hogy ez a könyv nem kimondottan baloldali kiadónál jelent meg, ami hitelét egyesek előtt esetleg leronthatta volna. A könyvet a katolicizmus korszerű militánsainak az a szimpatikus csoportja adta ki, mely a párisi *Europa* hetilap körül tömörülve, ma már világrangot vívott ki magának. Az *Europa* programként hirdeti: „Mi hittel vállaljuk az antik humanizmus ideálját és a kereszténység alaptételeit. Mi harcot hirdetünk a felfokozott nacionalizmus, a pogány fajörület tévtanai és barbarizmusa ellen. Mi a népszövetségi ideálok igaz realizálásáért vagyunk: a nemzetek igaz közösségéért és Európa szociális igazság- és politikai szabadság általi megbéküléséért. Mi a politikai élet keresztény valóságát sürgetjük: az emberi méltóság megbecsülését és az emberjogok fajra, való tekintet nélküli megvédését. Mi hadat üzenünk az antiszemitizmusnak, mert az szöges ellentétben áll a kereszténység tanaival.” Ezt a programhirdetést előljáróban fel kell említeni, hogy így érzékeltessük azt az atmoszférát, melyben ez a könyv megszületett.

Fontos oldalsugár ez a könyv: adatterhesen megmutatta, hogy a német nemzeti szocializmus: vallás, melynek tömeghatása ép' hitet és engedelmességet követelő voltánál fogva jelenti a legfőbb veszélyt. Hitler kategórikusan szögezte le a csalhatatlanságot, minden religiozitás lényegét: „Politikai pártok kompromisszumra vannak kényszerülve, de a világnézetek csalhatatlanságukat proklamálják.” Ennek a tételnek természetes következménye: a totalitás. A teljességigény avathatja csak vallással a világnézetet. Az eredmény a Deutsche Glaubensbekenntnis két főparagrafu-